

ФОРМУВАННЯ МОТИВУ ТА МОТИВАЦІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

like environment. Such projects are not only a form of social care but also an embodiment of national solidarity and humanitarian values.

Ultimately, the development of alternative family institutions for children deprived of parental care is a crucial indicator of social justice, human rights protection, and the preservation of moral values within society. In this context, the joint efforts of state, public, and religious institutions, along with the professional intervention of social workers, will ensure the healthy social adaptation of these children and contribute to their transformation into active and responsible members of society in the future.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alternativ qayğı. URL: <https://soschildren.az/az/alternativ-qayqi>
2. Azərbaycan Respublikası Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələri haqqında əsasnamə. URL: https://edu.gov.az/az/esasnameler_353/344
3. Martin C.L. & Fabes R.A. The stability and consequences of young children's same-sex peer interactions. *Developmental Psychology*, 2001. Vol. 37, S. 431–446.
4. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili: yaxın keçmişə, bu günə və gələcəyə bir baxış. 525-ci qəzet. 2009. 26 iyun. S. 11–12.
5. Talas Cahit. Sosial Ekonomi. Baskı, S Yayını, No. 5, Ankara, 1976. 728 s.

6. Tufan Şentuna. Çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikalar: Türkiye'nin sosyal yardım politikasında çocuklar. Yüksek lisans tezi. İstanbul, 2019. 128 s.

REFERENCES

1. Alternativ qayğı [Alternative Care]. Available at: <https://soschildren.az/az/alternativ-qayqi> [in Azerbaijani].
2. Azərbaycan Respublikası Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələri haqqında əsasnamə [Regulation on Preschool Education Institutions of the Republic of Azerbaijan]. Available at: https://edu.gov.az/az/esasnameler_353/344 [in Azerbaijani].
3. Martin, C.L. & Fabes, R.A. (2001). The stability and consequences of young children's same-sex peer interactions. *Developmental Psychology*, 37, pp. 431–446. [in English].
4. Mərdanov, M. (2009). Azərbaycan təhsili: yaxın keçmişə, bu günə və gələcəyə bir baxış [Azerbaijani education: A look at the recent past, the present, and the future]. 525th Newspaper, June 26, pp. 11–12. [in Azerbaijani].
5. Talas, Cahit (1976). Sosial Ekonomi [Social Economy]. S Publications, No. 5, Ankara, 728 p. [in Azerbaijani].
6. Tufan, Şentuna. (2019). Çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikalar: Türkiye'nin sosyal yardım politikasında çocuklar. [Policies to reduce child poverty: Children in Turkey's social assistance policy]. Master's thesis, Istanbul, 128 p. [in Azerbaijani].

Стаття надійшла до редакції 03.11.2025

УДК 373.2.015.3:005.32]:792

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.341881>

Леся Гладун, аспірантка кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0980-8917>

ФОРМУВАННЯ МОТИВУ ТА МОТИВАЦІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено теоретичний аналіз понять "мотив", "мотивація", "емпатія", "театралізована діяльність"; розкрито особливості становлення мотиваційної сфери у старшому дошкільному віці; визначено структурні компоненти мотиву. Виокремлено основні види мотивів, що сприяють становленню емпатії у дітей 5–6 років; розроблено схему структури мотивації і таблицю базових мотивів формування емпатії у старших дошкільників; обґрунтовано специфіку розвитку у них мотивації до емпатійної поведінки засобами театралізованої діяльності.

Ключові слова: мотив; мотивація; емпатія; театралізована діяльність; засоби театралізованої діяльності; soft skills; дошкільна освіта; старший дошкільний вік.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 21.

Lesia Hladun, Postgraduate Student of the Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0980-8917>

FORMATION OF MOTIVE AND MOTIVATION IN OLDER PRESCHOOLERS AS A PREREQUISITE FOR THE DEVELOPMENT OF EMPATHY THROUGH THEATRICAL ACTIVITIES

The article addresses the relevant issue of forming motive and motivation in older preschool children as an important prerequisite for the development of empathy through theatrical activities. The significance of motive as an internal driving factor

ФОРМУВАННЯ МОТИВУ ТА МОТИВАЦІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

of a child's behavior that determines the direction of their activity, and motivation as an integral system of interrelated motives that determine personal activity in the process of cognition, communication, and emotional response, is emphasized. A theoretical analysis of the concepts of "motive" and "motivation" is conducted based on psychological and pedagogical studies by domestic and foreign scholars, revealing the peculiarities of the development of the motivational sphere in older preschool age. The interrelation between motive and motivation is characterized, and the structural components of the motive are defined. The main types of motives that contribute to the formation of empathy in children aged 5–6 are identified, and a visual model of the motivational structure of an older preschooler is developed, reflecting the dynamics of emotional and moral development in the process of interaction with peers and adults.

The article reveals the essence of the definitions "empathy" and "theatrical activity" as pedagogical phenomena. In particular, empathy is defined as a child's ability to understand another person's emotional state, empathize with it, and respond appropriately. Theatrical activity is considered an effective means of emotional development that combines elements of play, creativity, and communication, creating conditions for the manifestation and formation of empathy. The paper presents the author's table of basic motives for the formation of empathy in older preschool children and substantiates the specifics of developing motivation for empathic behavior through theatrical activities. The obtained research results can be applied in preschool education practice to improve educators' work in developing the emotional and moral sphere of children.

Keywords: motive; motivation; empathy; theatrical activities; means of theatrical activities; soft skills; preschool education; older preschoolers.

Постановка проблеми. Старший дошкільний вік (5–6 р.) характеризується активним розвитком особистості дитини, її емоційно-адаптивного інтелекту. Саме у цей віковий період відбувається закладення основ та формування м'яких навичок (soft skills). Серед них важливе місце посідає емпатія, адже вона є основою становлення міжособистісних стосунків старших дошкільників, їх моральної свідомості, розвитку гуманних почуттів, співчуття, доброзичливості, готовності допомогти тощо.

Процес формування емпатії не є стихійним. Він потребує наявності певних мотивів, які стимулюють дитину проявляти увагу до інших, їхніх почуттів та емоцій. На основі мотивів у старшого дошкільника загалом відбувається розвиток мотивації як внутрішнього механізму, який спонукає його до системності дій, забезпечує постійність та глибину становлення у дитини емпатійної поведінки.

Процесу становлення мотивів та мотивації у дітей 5–6 років може сприяти використання засобів театралізованої діяльності. Вони забезпечують моделювання різноманітних ситуацій, їх усвідомлення та аналіз, пошук шляхів вирішення конфліктних ситуацій, стимуляцію морального вибору тощо. Під час підготовки до театралізованих постановок та під час театралізованих ігор у старших дошкільників шляхом переживання ролей та взаємодії з однолітками активізуються мотиви емпатійної поведінки та формується мотиваційна спрямованість гуманного ставлення до себе та до інших людей. Тож, зважаючи на зазначене, засоби театралізованої діяльності у старшому дошкільному віці є ефективним інструментом для закладення основ та формування мотивації щодо розвитку емпатії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічному словнику (за С. Гончаренком) поняття "мотив" пояснюють як "спонукальну причину дій і вчинків людини" [5, 217]. А дефініцію "мотивація" – як "систему мотивів або стимулів,

яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки" [5, 217].

Мотиви та мотивація діяльності дітей старшого дошкільного віку були предметом дослідження вчених. Так, Л. Баженова визначила, що основна риса мотиву шестирічної дитини – це домінування актуальних потреб та імпульсивної активності. Науковиця стверджувала, що регулюванню власної поведінки старшого дошкільника сприяє лише його соціальний досвід [2, 7]. О. Білоус акцентувала увагу на інтенсивному розвитку потреб 5–6-річних дітей, ефективна реалізація яких є внутрішньою основою виникнення мотивів та мотивації [4, 36]. Т. Піроженко зазначала, що у вихованців старшої групи ЗДО основним утворенням у психічному розвитку є ієрархія мотивів, тобто більш значимі мотиви домінують над іншими. Таке явище у психолого-педагогічних дослідженнях називається "супідрядністю мотивів" [17, 71].

Мета статті – дослідити формування мотивів і мотивації старших дошкільників як передумову розвитку емпатії та обґрунтувати використання театралізованої діяльності для формування емоційної чутливості, співпереживання та моральної свідомості дітей 5–6 років.

Виклад основного матеріалу. Потреби дошкільника є так званим фундаментом, на якому формується мотив, і водночас його невід'ємним складником. Ці два поняття тісно пов'язані між собою. Мотив з'являється тоді, коли необхідно задовільнити певну потребу. Отже, першочергово виникає потреба, яка породжує мотив, що спонукає дитину до дії. Водночас без потреби не виникне мотив. У процесі діяльності виникає інтерес, який є "формою прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності" [22, 183]. Він підтримує існування мотиву, а мотив дає змогу задовільнити потребу.

Особливе місце у діяльності дітей старшого дошкільного віку займає пізнавальний інтерес. Л. Лохвицька розглядає його як "вибірково-емо-

ФОРМУВАННЯ МОТИВУ ТА МОТИВАЦІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ційне ставлення особистості до людей, предметів, явищ, подій навколишньої дійсності, а також до окремих видів діяльності, які мають для неї життєве значення”, та проявляється зазвичай у здивуванні, допитливості та зацікавленості [11, 8].

Зауважимо, що мотиви діяльності старшого дошкільника насамперед пов’язані із інтересом до світу дорослих, моделювання їхньої поведінки. Таким чином діти намагаються бути схожими на них. Старші дошкільники починають цікавитися соціальними явищами. Вони люблять допомагати дорослим виконувати різні завдання, щоб відчувати себе суспільно корисними та відповідати їхнім вимогам.

Ще одним складником мотиву означимо цінності. Саме вони визначають те, що для дитини є важливим, спрямовуючи її до певних дій.

У БКДО прописані загальні цінності дошкільної освіти, які тісно пов’язані із ціннісними орієнтаціями дошкільника: щасливе дошкільне дитинство, повага до дитини та її індивідуальності, визнання життя найвищою цінністю, зміцнення здоров’я, розвиток творчих здібностей, задатків та талантів, збереження традицій та культурного досвіду суспільства тощо [3, 5].

Т. Піроженко досліджувала цінності дітей старшого дошкільного віку, які безпосередньо впливають на формування мотивів діяльності дитини. Зокрема, найважливішими зазначено такі: “найближчі (родина, дружба, здоров’я, щастя); віддалені (самостійність, краса природи, зовнішня краса, сміливість, творчість, краса техніки); далекі (впевненість, допитливість, краса мистецтва, цілеспрямованість, співпереживання, наполегливість)” [17, 217].

Згідно із дослідженнями Л. Соловйової, найбільш компетентними старші дошкільники були у поняттях цінностей грошей, здоров’я, дружби, самостійності. Водночас маловідомими для них виявилися такі цінності, як наполегливість, співпереживання, допитливість, творчість [19, 254].

Загальні цінності дошкільної освіти формують орієнтири поведінки, а цінності дітей старшого дошкільного віку розвиваються на їх основі, узгоджуючись із освітніми та соціальними нормами. Отже, цінності спрямовують діяльність дитини у потрібне русло, формують орієнтири поведінки, надають мотиву цілеспрямованості та усвідомленості.

Ще одним складником мотиву є емоції. Вони сигналізують про те, що є важливим для дитини. Часто мотив формується на емоційному досвіді старшого дошкільника. У процесі діяльності емоції можуть підсилювати (позитивні емоції) або послаблювати (негативні емоції) мотив. Це довели у своїх дослідженнях учені Л. Лінненбрінк-Гарсія, Е. Паталл, Р. Пекрун. Вони вважають емоційні

процеси компонентом мотиву. Емоції визначають інтенсивність навчального мотиву [21].

У Сучасному тлумачному психологічному словнику за редакцією Б. Шапар, емоції пояснюють як “ключ до розгадки неусвідомлюваних мотивів; могутній засіб активізації сенсорно-перцептивної діяльності особистості” [20].

Г. Соколова та О. Сичук досліджували навчальну мотивацію старших дошкільників і зазначили, що емоційні реакції на неуспіх (сум, гнів, відмова від діяльності) мають безпосередній негативний вплив на мотиваційну сферу дітей. Тоді як позитивні емоції (радість від успіху, відчуття задоволення тощо) підсилюють мотивацію дитини [18].

Науковці Р. Павелків та О. Цигипало розглядають емоції як невід’ємну частину мотиваційної сфери старшого дошкільника, що забезпечує гармонійне поєднання їх внутрішніх спонукань та зовнішніх дій [15].

Отже, на основі вищеописаного робимо висновки про те, що складниками мотиву є потреби, цінності та емоції. Усі ці компоненти перебувають у тісному взаємозв’язку, формуючи мотив та забезпечуючи узгодженість його проявів і цілеспрямовану поведінку у старшого дошкільника.

Т. Дуткевич виокремила такі види мотивів старшого дошкільного віку: “пізнавальні, соціальні, комунікативні, етичні” [7, 269]. Пізнавальні – спонукають дитину до активного пізнання навколишнього середовища, запитань та експериментів, формуючи основу для навчальної діяльності. Комунікативні – виявляються у прагненні визнання, дружби, самовдосконалення. Етичні – це бажання бути справедливим, співчутливим, допомагати іншим на створювати позитивне середовище [7, 268].

Мотивація – це “усвідомлювані або неусвідомлювані мотиви, що спонукають індивіда до певних дій і визначають його спрямованість та цілі” [21, 264]. Вона тісно пов’язана із мотивами, адже організовує їх у певну систему, що скеровує поведінку особистості та визначає пріоритети її дій. Тобто мотив – це причина (чому я це роблю?), а мотивація – її прояв у конкретних діях, комплекс причин, які спонукають до активної діяльності. Мотивація охоплює цілу систему мотивів, базуючись на них.

Науковиці Л. Клевака та О. Тур стверджують, що процес формування мотивації дітей визначається поєднанням зовнішніх і внутрішніх чинників. До зовнішніх належать особливості педагогічної діяльності, добір змісту та методів навчання, рівень матеріально-технічного забезпечення, психологічна атмосфера в колективі. Внутрішні охоплюють ступінь сформованості дитини як особистості, здатної до різних видів діяльності, різноманітних форм взаємодії й спілкування з оточенням; вони пов’язані з характеристиками об’єкта, на який спрямовується її пізнавальна активність. У стар-

ФОРМУВАННЯ МОТИВУ ТА МОТИВАЦІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

шому дошкільному віці відбувається перехід на новий рівень самосвідомості, удосконалення особистісної ідентичності та трансформація власної Я-концепції [9].

На основі узагальнення та систематизації вищевикладених наукових досліджень, побудуємо ієрархічну схему структури мотивації старшого дошкільника (рис. 1).

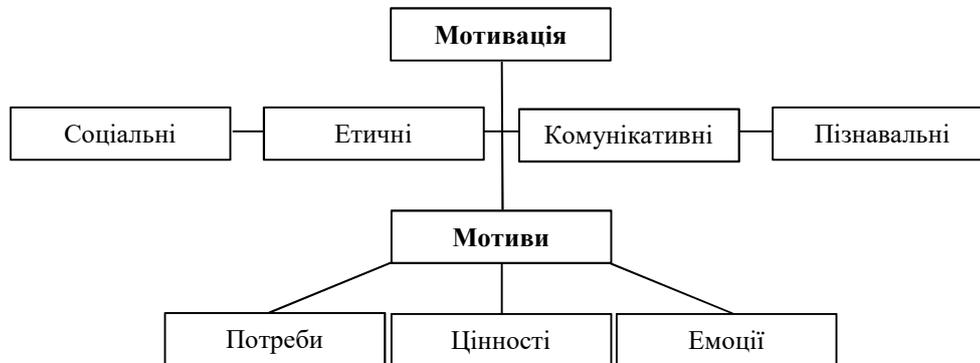


Рис. 1. Ієрархічна схема структури мотивації старшого дошкільника

Мотиви та мотивація старшого дошкільника формують його прагнення до дій, але водночас вони стають основою для розвитку багатьох soft skills. Адже під час діяльності особистість формує та вдосконалює власні навички і компетентності, набуваючи цінного життєвого досвіду. Особливе місце серед soft skills посідає емпатія.

У педагогічних та психологічних словниках дефініцію “емпатія” трактують як “збагнення емоційного стану, проникнення-вчування у переживання іншої людини” [21, 129], “пасивно-споглядалне розуміння ставлень, почуттів, психічних станів іншої особи” [5, 116].

Поняття “емпатія” О. Орищенко трактує як “відносно стійку інтегральну властивість особистості, що виявляється: а) у здібності емоційно реагувати на переживання іншої людини, у розумінні її емоційних станів, у передбаченні афективних реакцій, в активному намаганні допомогти; б) у спрямованості на певний об’єкт емпатичних переживань” [14, 3]. Л. Журавльова – як “особливу форму психічного відображення суб’єктом (емпатуючим) об’єктивної реальності, що опосередкована внутрішнім світом суб’єкта (емпата)” [8, 292]. О. Нестеренко – як “здатність ідентифікувати, розуміти емоції за виразом обличчя людини, тоном голосу, жестами, а також розуміти та відгукуватись на почуття інших людей” [13, 148].

Узагальнивши наукові підходи учених до трактування дефініції “емпатія”, розуміємо “емпатію” як одну із soft skills, яка базується на здатності відчувати і розуміти емоції інших людей, вмінні правильно реагувати на них, підтримуючи взаєморозуміння та гармонійні стосунки з іншими.

Психологічні особливості розвитку емпатії досліджували багато науковців. Зокрема, І. Деснова та К. Крутій трактують емпатію як “вікове новоутво-

рення” старшого дошкільника, що характеризується: усвідомленістю власного емоційного стану, емоцій та почуттів інших людей, здатністю до глибоких емоційних переживань та співпереживань, розумінням доброти та її проявів, умінням зосереджувати свою увагу на проблемах інших, передбаченням наслідків позитивних та негативних дій тощо [6, 255–259].

Зазначимо, що саме у старшому дошкільному віці відбувається закладення основ емпатії. У цей час діти розширюють коло спілкування, навчаються активно взаємодіяти з навколишніми людьми, розуміти емоції та почуття інших, співпереживати, будувати гармонійні відносини з однолітками, краще усвідомлювати власне “Я”, свої потреби, особливості тощо. Емпатія сприяє побудові позитивних стосунків та ефективній взаємодії з навколишнім світом. А ці уміння є необхідними для становлення успішної особистості, оскільки забезпечують її соціальну адаптацію, здатність до ефективної комунікації та реалізації себе в усіх сферах життя.

Зауважимо, що зміст БКДО також підкреслює важливість формування емоційно-ціннісної сфери старшого дошкільника, що передбачає розвиток емпатії. Так, увагу акцентовано на розпізнаванні та усвідомленні власних емоцій та емоцій інших людей, співчутті та співпереживанні, соціальній регуляції поведінки, виробленні моральних і суспільних орієнтирів тощо [3].

Сьогодні науковці досліджують емпатію як емоційний процес, виокремлюючи різні її компоненти. Наприклад: емоційний, когнітивний, поведінковий (І. Штих); емоційно-оцінний, пізнавальний, поведінковий (В. Кротенко, О. Мельничук); когнітивний, афективний, конативний Т. Колонієць) тощо.

ФОРМУВАННЯ МОТИВУ ТА МОТИВАЦІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Узагальнивши класифікації вчених, виокремлено три основні рівні емпатії: когнітивний рівень – здатність розрізняти та розуміти емоції довколишніх людей; афективний рівень – здатність поставити себе на місце іншого, співчуття, співпереживання, активне слухання; поведінковий рівень – взаємодопомога, підтримка, взаємодія, піклування.

Ю. Волинець та Т. Пономаренко розробили систему формування емпатії старших дошкільників у ЗДО на основі когнітивного, діяльнісного та афективного критеріїв з показниками [16].

Для активного розвитку емпатії у старших дошкільників обов'язково повинна бути мотивація. Дитина має розуміти те, для чого їй необхідно здобувати ті чи інші знання, вміння та навички, усвідомлювати їх практичну значущість, зміст та мету дій, взаємозв'язок дій та наслідків, їх особисте та соціальне значення тощо. Беручи за основу класифікацію мотивів, запропоновану Т. Дуткевич (пізнавальні, соціальні, комунікативні та етичні), ми розробили таблицю базових мотивів формування емпатії у старших дошкільників (табл. 1).

У багатьох дітей старшого дошкільного віку вже наявні вищеприписані мотиви; вони є внутрішніми. Завдання педагога – допомогти їх виявити та усвідомити, оформити словесно, структурувати, розширити, закріпити позитивними емоціями, спрямувати у корисне русло, підтримати та заохотити дитину до розвитку нових мотивів тощо. Окремі мотиви можуть бути відсутніми, адже усі діти різні. За допомогою спостереження та індивідуального підходу педагог повинен це виявити та допомогти старшому дошкільнику сформувати базовий мотив. Це можна зробити за допомогою

таких прийомів: усвідомлення мотиву (чому це потрібно робити), підкріплення позитивного досвіду (підтримка, похвала), демонстрування власного прикладу педагога (я роблю це для того, щоб...), створення умов для реалізації мотиву (організація ігор, проєктів, творчих завдань) тощо.

Одним із ефективних шляхів формування мотивів емпатії та мотивації загалом у старшому дошкільному віці є театралізована діяльність – “художня діяльність, що пов'язана зі сприйманням творів театральності мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів” [1, 127].

О. Ляховець виокремлює такі види театралізованої діяльності старшого дошкільника:

– “сприймання театральності видовища”, під час якого дитина вчиться розуміти зміст вистави, оцінює вчинки героїв та переживає їх разом з ними. Це розвиває у старшого дошкільника емоційність, уяву, сприяє засвоєнню моральних поведінкових норм та правил;

– “театралізована гра” – самостійне відтворення сюжетів, літературних творів. Діти приміряють на себе різні ролі персонажів театралізованої постановки, що дає їм можливість проявити власну творчість, продемонструвати своє “Я”, розвиває вміння співпрацювати, сприяє формуванню комунікабельності тощо;

– “підготовка театральності вистави” – вид діяльності, який передбачає вибір сюжету, ролей, виготовлення сценічних атрибутів, декорації, проведення репетицій. Такий процес впливає на формування організованості, дисциплінованості, відповідальності та ін. [12, 13].

Таблиця 1

Базові мотиви формування емпатії у старшому дошкільному віці			
<i>Базові мотиви формування емпатії у старшому дошкільному віці</i>			
<i>Етичні</i>	<i>Соціальні</i>	<i>Комунікативні</i>	<i>Пізнавальні</i>
Зацікавленість у моральних правилах поведінки в суспільстві, їх усвідомленні та дотриманні, бажання формувати та розуміти власні моральні цінності, прагнення до справедливості, співпереживання та взаємності	Необхідність визнання та соціальної підтримки від інших людей, потреба прийняття у колективі, прагнення бути хорошим другом, бажання приносити користь і допомагати, потреба в ефективній взаємодії з навколишнім світом та позитивному соціальному іміджі	Потреба в контактній конструктивній взаємодії з іншими людьми, бажання взаєморозуміння, співпраці, налагодження позитивних контактів з оточенням, зацікавленість невербальною комунікацією	Зацікавленість емоціями та почуттями інших людей, інтерес до власних емоційних станів, почуттів, переживань та причин їх виникнення, самовдосконалення через знання, потреба у дослідницькій діяльності, аналізі та передбаченні наслідків власних вчинків

В. Лазаренко дослідив, що “розвиток емпатії в театралізованій діяльності старшого дошкільника досить високий, адже театралізована діяльність – це ігрова діяльність, у якій дитина, в силу специфіч-

них особливостей, має тонко відчувати емоційний стан персонажів, займати позицію співчуваючого, співпереживаючого героя або глядача (емпатійна діяльність)” [10, 281].

ФОРМУВАННЯ МОТИВУ ТА МОТИВАЦІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Опишемо засоби театралізації, які доцільно використовувати у старшому дошкільному віці відповідно до видів театралізованої діяльності.

Сприймання театрального середовища старшим дошкільником відбувається під час перегляду театралізованої постановки, обговорення побаченого, дискусії щодо найемоційніших етюдів, ілюстрування сцен (передавання на папері моментів, які викликали у дитини певні емоції) тощо. Для того, щоб сформувати у дитини вищеписані базові мотиви емпатії, необхідно насамперед зацікавити її театралізованою діяльністю. Старшого дошкільника доцільно ознайомити із різними видами театру для того, щоб розширити його уявлення про різноманітність мистецьких форм, надати можливість обрати той вид театру, який найбільше відповідає інтересам дитини. Це можуть бути ляльковий театр, драматичний театр, театр тіней, пальчиковий театр, настільний театр, театр масок, театр картонок, театр іграшок, імпровізаційний театр, настільний театр, театр на манці, театр на воді, музичний театр, театр на ложках, хореографічний театр, театр пантоміми, театр казки, фланелеграфічний театр тощо.

Під час театралізованих ігор старші дошкільники мають можливість попрактикуватися у вираженні емоцій, почуттів, приміряти на себе ролі позитивних та негативних героїв, проаналізувати їх дії, запропонувати власне бачення виходу із конфліктних ситуацій тощо. Важливо формувати у дітей здатність диференціювати себе та художній образ, щоб негативні риси персонажів не переносилися на особистість, а дитина чітко усвідомлювала межу між власним "Я" та роллю, що виконується у театралізованій грі. Також наголосимо на необхідності залучення до гри усіх без винятку старших дошкільників. Найефективніше у цьому виді театралізованої діяльності використовувати ігри-драматизації, рольові ігри на моральні теми, ігри на розвиток міміки та жестів, театралізовані етюди на етичну тематику, імпровізаційні сценки, творчі постановки невеликих вистав щодо висвітлення норм стосунків між людьми тощо.

Підготовка театралізованої вистави – невід'ємний складник театралізованої гри, яка також сприяє ефективному формуванню етичних мотивів та мотивації дитини через спільну творчість, взаємодію з однолітками, розподіл ролей і завдань, колективний пошук рішень, рефлексію після вистави, колективне оцінювання виступу, обговорення характерів героїв. Тут педагогу важливо дібрати зрозумілий сюжет з моральним змістом, розподілити ролі за інтересами дітей, допомогти кожному вихованцю розкрити свою індивідуальність, здібності та таланти. Не слід забувати про похвалу та заохочення. Систематично проводити колективне обговорення мотивів дій та поведінки персонажів, формувати

здатність до співпереживання та морального оцінювання, аналізу старшими дошкільниками власних відчуттів та вражень від театралізованих постановок.

Висновки. Таким чином, формування мотиву та мотивації у старших дошкільників є важливою передумовою розвитку емпатії, оскільки саме мотиви визначають емоційно-моральну спрямованість поведінки дитини. Театралізована діяльність є ефективним засобом стимулювання емпатійних проявів, поєднуючи гру, творчість і спілкування. Розроблена ієрархічна схема структури мотивації старшого дошкільника відображає взаємозв'язок емоційних і пізнавальних компонентів у процесі розвитку особистості.

Базові мотиви емпатії старшого дошкільника сприяють формуванню його гуманістичних почуттів та соціально значущої поведінки, а застосування засобів театралізованої діяльності ефективно забезпечують їх розвиток.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні методики педагогічної підтримки процесу формування емпатії дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л.В. Театр і гра. Київ: Томіріс, 2002. С. 108–144.
2. Баженова Л. Адаптація дитини шестилітнього віку до навчання у школі. *Психолог*. 2003. № 29/32. С. 6–8.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20dos_hkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 22.09.2025).
4. Білоус О.В. Вікова психологія: навчальний посібник. Чернігів: ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2015. 108 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / за ред. О. Григора. Київ: Либідь, 1997. 366 с.
6. Деснова І., Крутий К. Психологічні особливості розвитку емпатії в дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми науки та освіти: збірник матеріалів ХХVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ* / за ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. С. 255–259.
7. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
8. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.
9. Клевака Л.П., Тур О.М. Специфіка формування мотивації дітей дошкільного віку як чинник успішності навчання в НУШ. *Проблеми мотивації особистості в сучасному освітньому просторі*: колективна монографія. Кременчук, 2020. С. 7–20.
10. Лазаренко В.В. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку у театралізованій діяльності. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (76). С. 279–282.
11. Лохвицька Л.В. Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 19.00.08. Київ, 2000. 21 с.

ФОРМУВАННЯ МОТИВУ ТА МОТИВАЦІЇ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

12. Ляховець О. Театралізована діяльність у дітей дошкільного віку. *Дошкільний навчальний заклад*. 2009. № 2. С. 13–19.

13. Нестеренко О. Особливості розвитку емоційного інтелекту в період дошкільного дитинства. *Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки*: матеріали регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за ред. О.Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 146–149.

14. Орищенко О.А. Диференційно-психологічний аналіз емпатії: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2004. 21 с.

15. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ–Рівне, 2006. 525 с.

16. Пономаренко Т.О., Волинець Ю.О. Розвиток емпатії у старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 256–262.

17. Прийняття дитиною цінностей: посібник / Піроженко Т. О., Карабаєва І.І., Ладивір С.О. та ін.; за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий дім “Слово”, 2018. 240 с.

18. Соколова Г.Б., Сичук О.О. Корекція емоційних реакцій на неуспіх у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями когнітивного розвитку як піддруктя становлення навчальної мотивації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. № 3. С. 136–141.

19. Соловійова Л.І. Дослідження адаптивних механізмів ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2013. Т. IV. Вип. 9. С. 247–259.

20. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

21. Linnenbrink-Garcia L., Patall E.A., Pekrun R. Adaptive Motivation and Emotion in Education: Research and Principles for Instructional Design. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*. 2016. Vol. 3(2). pp. 228–236.

REFERENCES

1. Artemova, L.V. (2002). *Teatr i hra* [Theatre and play]. Kyiv, pp. 108–144. [in Ukrainian].

2. Bazhenova, L. (2003). *Adaptatsiia dytny shestylnoho viku do navchannia u shkoli* [Adaptation of a six-year-old child to school learning]. *Psychologist*. No. 29/32, pp. 6–8. [in Ukrainian].

3. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity). *Nova redaktsiia* [Basic component of preschool education in Ukraine (State Standard of Preschool Education). New edition]. Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (Accessed 22 Sep. 2025). [in Ukrainian].

4. Bilous, O.V. (2015). *Vikova psykholohiia: navchalnyi posibnyk* [Developmental psychology: Textbook]. Chernihiv, 108 p. [in Ukrainian].

5. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / Ed. by O. Hryhora. Kyiv, 366 p. [in Ukrainian].

6. Desnova, I. & Krutii, K. (2024). *Psykholohichni osoblyvosti rozvytku empatii v ditei starshoho doshkilnoho viku* [Psychological features of empathy development in

senior preschool children]. *Aktualni problemy nauky ta osvity: zbirnyk materialiv XXVI pidsumkovoї naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv MDU – Current problems of science and education: collection of materials of the XXVI final scientific and practical conference of teachers of Mariupol State University*. / Ed. by M.V. Trofymenko. Kyiv, pp. 255–259. [in Ukrainian].

7. Dutkevych, T.V. (2012). *Dytiacha psykholohiia: navchalnyi posibnyk* [Child psychology: Textbook]. Kyiv, 424 p. [in Ukrainian].

8. Zhuravlova, L.P. (2007). *Psykholohiia empatii: monohrafiia* [Psychology of empathy: Monograph]. Zhytomyr, 328 p. [in Ukrainian].

9. Klevaka, L.P. & Tur, O.M. (2020). *Spetsyfika formuvannia motyvatsii ditei doshkilnoho viku yak chynnyk uspishnosti navchannia v NUSH* [Specifics of preschool children’s motivation formation as a factor of success in the New Ukrainian School]. *Problems of personal motivation in the modern educational space: collective monograph*. Kremenchuk, pp. 7–20. [in Ukrainian].

10. Lazarenko, V.V. (2019). *Rozvytok emotsiinoho intelektu ditei doshkilnoho viku u teatralizovani diialnosti* [Development of emotional intelligence in preschool children through theatrical activities]. *Young Scientist*. No. 12(76), pp. 279–282. [in Ukrainian].

11. Lohvytska, L.V. (2000). *Formuvannia piznavalnykh interesiv ditei starshoho doshkilnoho viku v navchalno-ihrovomu seredovyshchi* [Formation of cognitive interests of senior preschool children in an educational and play environment]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kyiv, 21 p. [in Ukrainian].

12. Liakhovets, O. (2009). *Teatralizovana diialnist u ditei doshkilnoho viku* [Theatrical activity in preschool children]. *Preschool educational institution*. No. 2, pp. 13–19. [in Ukrainian].

13. Nesterenko, O. (2023). *Osoblyvosti rozvytku emotsiinoho intelektu v period doshkilnoho dytynstva* [Features of emotional intelligence development during preschool childhood]. *Modern preschool: current problems, pedagogical searches, achievements*: Proceedings of the regional scientific and practical Internet conference of students, young scientists, and practicing teachers / Ed. by O.L. Kononko. Nizhyn, pp. 146–149. [in Ukrainian].

14. Oryshchenko, O.A. (2004). *Dyferentsiino-psykholohichni analiz empatii* [Differential psychological analysis of empathy]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Odesa, 21 p. [in Ukrainian].

15. Pavelkiv, R.V. & Tsyhypalo, O.P. (2006). *Dytiacha psykholohiia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Child psychology: Textbook for university students]. Kyiv–Rivne, 525 p. [in Ukrainian].

16. Ponomarenko, T.O. & Volynets, Yu.O. (2018). *Rozvytok empatii u starshykh doshkilnykiv v umovakh zakladu doshkilnoi osvity* [Development of empathy in senior preschoolers in preschool educational institutions]. *Young Scientist*. No. 11(63), pp. 256–262. [in Ukrainian].

17. *Pryiniattia dytnoiu tsinnosti: posibnyk* [Child’s acceptance of values: Manual] (2018). Pirozhenko, T.O., Karabaieva, I.I., Ladyvir, S.O. et al.; Ed. by T.O. Pirozhenko. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].

18. Sokolova, H.B. & Sychuk, O.O. (2023). *Korektsiia emotsiinykh reaktsii na neuspekh u ditei starshoho doshkilnoho viku z porushenniamy kohnitivnoho rozvytku yak pidgruntia stanovlennia navchalnoi motyvatsii* [Correction of emotional reactions to failure in senior preschool

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ЗМІСТ ТА МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В НІМЕЧЧИНІ

children with cognitive development disorders as a basis for educational motivation formation]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*. No. 3, pp. 136–141. [in Ukrainian].

19. Soloviova, L.I. (2013). Doslidzhennia adaptivnykh mekhanizmv tsinnisnykh oriientatsii ditei starshoho doshkilnoho viku [Research on adaptive mechanisms of value orientations in senior preschool children]. *Current problems of psychology: collection of scientific works of the Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine*. Vol. IV, Issue. 9, pp. 247–

259. [in Ukrainian].

20. Shapar, V.B. (2007). Suchasnyi tлумachnyi psykhologichnyi slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv, 640 p. [in Ukrainian].

21. Linnenbrink-Garcia, L., Patall, E.A. & Pekrun, R. (2016). Adaptive Motivation and Emotion in Education: Research and Principles for Instructional Design. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*. Vol. 3(2), pp. 228–236. [in English].

Стаття надійшла до редакції 22.10.2025

УДК 378.06:377(Нім/Укр)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.346149>

Альона Самойлова, аспірантка денної форми,
спеціальність 011 “Освітні, педагогічні науки”, Комунальний заклад
“Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4761-0068>

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ЗМІСТ ТА МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В НІМЕЧЧИНІ

Стаття присвячена впливу цифрової трансформації на зміст і методи професійної освіти дорослих в Німеччині. Автор відмітив, що вивчення досвіду Німеччини дасть змогу розробити концепцію імплементації такого досвіду в українському освітньому просторі. В методології автор спирався на аксіологічний підхід у розуміння поняття цифрової трансформації, ризик-орієнтований підхід, що передбачав виділення сильних сторін професійної освіти і груп ризиків, які супроводжують нові можливості цифрового, електронного навчання дорослих людей. Результати. У статті аргументовано, що цифрова трансформація впливає на професійну освіту дорослих у Німеччині через, по-перше, стратегії розвитку, залученості здобувачів професійної освіти, контролю якості – на основі національної культури; по-друге, через координацію зусиль розробників, замовників, організаторів і реалізаторів стратегій для забезпечення інклюзивного підходу в системах оцифрованого контенту чи повністю електронного навчання. Відповідно – у першому напрямі варто звернути увагу на практичні кейси диверсифікації освітніх та навчальних програм з кібербезпеки для дорослих людей. Це обумовлено попитом на ринку праці і у різних сферах виробництва. У другому напрямі для України цікавий досвід освітніх програм великих корпорацій Німеччини, наприклад, Volkswagen, Continental, Siemens. Також визначено перспективою порівняльно-педагогічне дослідження міжнародної програми партнерства з фокусом на німецький досвід “Fit for Partnership with Germany”.

Ключові слова: навчання; цифрові технології; гібридні компетентності; доросла людина; електронне навчання; рамкова програма; типова програма; професійна освіта; корпорація; персоналізація навчання; стратегія; неперервна освіта.

Лім. 13.

Alona Samoilova, Full-Time Postgraduate Student,
Specialty 011 “Educational, Pedagogical Sciences”, Municipal Establishment
“Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy”
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4761-0068>

THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON THE CONTENT AND METHODS OF ADULT PROFESSIONAL EDUCATION IN GERMANY

The article is devoted to the impact of digital transformation on the content and methods of adult professional education in Germany. The author noted that studying the experience of Germany will allow the development of a concept of implementation of such experience in the Ukrainian educational space. In the methodology, the author relied on an axiological approach to understanding the concept of digital transformation, a risk-oriented approach that involved highlighting the strengths of professional education and risk groups that accompany new opportunities for digital e-learning for adults. Results. The article argues that digital transformation affects adult professional education in Germany through, firstly, development strategies, involvement of professional education students, quality control based on national culture; secondly, through coordination of efforts of developers, customers, organizers, and implementers of strategies to ensure an inclusive approach in systems of digitized content or fully e-learning. Accordingly, in the first direction, it is worth paying attention to practical cases of diversification of educational and training programs in cybersecurity for adults. This is due to demand in the labor market and in various areas of production. In the second direction, the experience of educational programs of large German corporations,